Договір страхування в Україні: суброгація

Вступ

1. Що таке суброгація та як вона працює

2. Юридична природа суброгації

3. Особливості суброгації в Україні

3.1. Право на суброгацію – не право на її реалізацію

3.2. Стягнення суми збитків зі заподіювача

3.3. Суброгація за загальним правилом

3.4. Виплата страховиком відшкодування – не відшкодування шкоди

3.5. Коли страхова сума виплачена іншому вигодонабувачу

4. Ефективне використання суброгації

Суброгація є важливим механізмом ефективної діяльності страхових компаній. Завдяки ньому страхові компанії мають можливість компенсувати частину своїх витрат, пов'язаних зі страховою виплатою. Такі витрати можуть бути покладені на особу, відповідальну за настання страхової події.

В Україні суброгація наразі застосовується досить обмежено. В основному страхові компанії використовують цей механізм в автострахуванні. Це пов'язано як із недостатністю правового регулювання, так і з відсутністю системної практики застосування.

Водночас, ефективне застосування суброгації під час страхування в комерційних відносинах може мотивувати українські страхові компанії розширити спектр ризикованіших страхових операцій, а бізнес – здійснювати сміливіші інвестиції й отримувати більші прибутки.

Ефективне застосування механізмів суброгації також може мати визначальне значення для впровадження системи страхування ризиків воєнного часу. Українська економіка потребує інвестицій, але побоювання інвесторів і страхових компаній є цілком зрозумілими. Перспектива відшкодування страхових виплат коштом країни-агресора як винуватця настання страхових випадків воєнного часу може мотивувати страхові компанії страхувати такі ризики в комерційних та інвестиційних операціях. За таких умов динаміка інвестицій в Україну має шанс зрости в геометричній прогресії.

1. Що таке суброгація та як вона працює

Суброгація – це термін, що описує право страховика звернутися до особи, яка спричинила страховий випадок, з вимогою про відшкодувати страхову суму, що її виплатив страховик. Суброгація буквально означає дію страховика,

внаслідок якої він стає на місце страхувальника у відносинах з особою, що завдала страхувальнику шкоди.

Загалом, механізм суброгації такий:

2. Юридична природа суброгації

Основною характерною ознакою суброгації є збереження того зобов'язання, яке існувало на момент заподіяння шкоди й у зв'язку з яким було виплачено страхове відшкодування, а також зміна в ньому кредитора. Під час суброгації нове зобов'язання не виникає. У правовідносинах щодо відшкодування шкоди відбувається перехід права вимоги від страхувальника до страховика.

До страховика (як нового кредитора) переходять права страхувальника (як первісного кредитора) у зобов'язанні про відшкодування шкоди в обсязі та на умовах, що існували на момент переходу цих прав.

Суброгація з юридичної точки зору дуже подібна до регресу, оскільки в обох випадках має місце зворотна вимога. Проте українська судова практика останніх років дозволяє розмежувати ці правові категорії не тільки в цілому, але і в страхових відносинах, а саме:

Суброгація	Регрес
застосовується лише в майновому страхуванні;	застосовується за договором страхування цивільно-правової відповідальності;
відбувається зміна осіб у наявному зобов'язанні (право вимоги переходить від страхувальника до страховика) зі збереженням самого зобов'язання;	одне зобов'язання замінює собою інше, тобто виникає нове зобов'язання, при цьому не відбувається перехід прав від одного кредитора до іншого;
застосовується до будь-якої особи, відповідальної за настання страхового випадку;	зобов'язання виникає стосовно вузького кола осіб;
відлік строку позовної давності починається з моменту настання страхового випадку, тобто заново не починається;	відлік строку позовної давності починається від дня виконання основного зобов'язання – з моменту, коли страховик виплатив страхове відшкодування;

встановлений особливий правовий режим відповідно до статті 27 Закону України "Про страхування" та статті 993 Цивільного кодексу України.	регулюється загальними нормами цивільного права, зокрема статтею 1191 Цивільного кодексу України.

Розуміння цих відмінностей є важливим для кваліфікації права зворотної вимоги, яке може виникати у страховика. Своєю чергою, це важливо:

- для формування правової позиції та тактики в процесі стягнення шкоди, завданої заподіювачем шкоди внаслідок настання страхового випадку;
- для визначення процесуальних умов реалізації суброгації (визначення строку позовної давності);
- для формулювання положень договорів та умов страхування, а також внутрішніх політик українських страховиків таким чином, щоб забезпечити їм ефективну реалізацію суброгації.

3. Особливості суброгації в Україні

Суброгація в Україні є особливим правовим механізмом, який застосовується у страхових відносинах і має низку особливостей, а саме:

- суброгація застосовується страховиками, тобто компаніями, які мають ліцензію на здійснення страхової діяльності;
- суброгація застосовується, якщо існує укладений договір страхування між страховиком та страхувальником;
- в порядку суброгації до страховика переходить право вимоги щодо шкоди, яка була заподіяна внаслідок настання страхового випадку;
- суброгація не може бути застосована, якщо завдана шкода не залежить від дій третіх осіб (наприклад, втрата майна внаслідок природнього катаклізму) або не є наслідком страхового випадку;
- страхувальник (або інша особа, яка отримала страхову виплату) повинна мати на момент виплати чинне право вимоги до заподіювача шкоди;
- у порядку суброгації страховик може пред'явити вимогу до заподіювача шкоди виключно в сумі фактично виплаченого страхувальнику страхового відшкодування;
- у порядку суброгації право вимоги до заподіювача шкоди переходить до страховика на підставі закону (автоматично);
- у порядку суброгації право вимоги до заподіювача шкоди переходить до страховика з моменту виплати ним страхового відшкодування страхувальнику;
- строк позовної давності за позовами про відшкодування шкоди в порядку суброгації в Україні відраховується з моменту настання страхового випадку.

На практиці, виходячи зі вказаних особливостей, при застосуванні суброгації в Україні страховикам варто враховувати низку особливостей.

3.1. Право на суброгацію – не право на її реалізацію

Право на суброгацію не означає право на реалізацію суброгації

Слід розмежовувати право на суброгацію і праву на реалізацію суброгації. Право на суброгацію виникає у страховика з моменту укладення договору страхування, тоді як право на реалізацію суброгації виникає у страховика після виплати страхового відшкодування страхувальнику.

Страховик має право на суброгацію з моменту укладення договору страхування зі страхувальником. Але реалізувати це право (наприклад, звернутися із позовом до особи, яка винна у завданні шкоди) він може тільки виплативши страхувальнику страхове відшкодування. Це означає, що лише існування договору страхування, настання страхового випадку та виникнення у страховика зобов'язання виплатити страхове відшкодування страхувальнику не дає страховикові права звернутися з позовом про відшкодування шкоди до заподіювача шкоди.

З правової точки зору, зміна кредитора в порядку суброгації відбувається в момент виплати страхового відшкодування. До цього право стягнення шкоди з її заподіювача належить страхувальникові.

3.2. Стягнення суми збитків зі заподіювача

В порядку суброгації страховик може стягнути з заподіювача збитків тільки ту суму, яку він сам виплатить страхувальникові

Виплата страхового відшкодування не завжди повністю відшкодовує завдані страхувальникові збитки. Причиною цього можуть бути спеціальні умови страхування (наприклад, безумовна франшиза або виплата страхового відшкодування з урахуванням зношування майна).

Якщо страхове відшкодування лише частково покриє заподіяну страхувальнику шкоду, то до заподіювача шкоди існуватимуть одночасно два права вимоги:

- перша вимога – страховика у розмірі виплаченого потерпілому страхового відшкодування;
- друга вимога – страхувальника у розмірі тієї частини заподіяної йому шкоди, яка не була покрита страховим відшкодуванням.

У договорі страхування майна з безумовною франшизою страховик, виплачуючи страхове відшкодування за відрахуванням безумовної франшизи, одержує право вимоги до заподіювача шкоди в порядку суброгації у розмірі виплаченої суми. Своєю чергою страхувальник залишає за собою право стягнення із заподіювача шкоди суми франшизи (або іншої різниці між сумою виплаченого страхового відшкодування та сумою фактичної шкоди).

3.3. Суброгація за загальним правилом

Суброгація за загальним правилом не потребує окремого оформлення

За загальним правилом, встановленим ст. 993 Цивільного кодексу України, суброгація (перехід) страховикові прав кредитора до боржника, відповідального за заподіяння збитків, відбувається на підставі закону.

Власне перехід до страховика права звернення до заподіювача шкоди з

позовом не обумовлюється укладенням спеціальних документів (договорів, листів, доручень). Тобто такий перехід передбачений українським законодавцем як автоматичний.

За загальним правилом, немає необхідності складати жодні суброгаційні розписки, договори про перехід права вимоги, хоча це й не заборонено українським законодавством. Проте треба враховувати, що оформлення не потребує саме факт переходу права вимоги. Однак забезпечення цього процесу (передача документів, зобов'язання страхувальника передати такі документи, визначення порядку, змісту та форми документів й інформації, які потрібні страховикові для реалізації свого права суброгації) безумовно потребує детального врегулювання з боку сторін.

3.4. Виплата страховиком відшкодування – не відшкодування шкоди

Виплата страхувальнику страхового відшкодування не припиняє зобов'язання із відшкодування шкоди і не може вважатися відшкодуванням шкоди страхувальнику

Страховик у правовідносинах добровільного майнового страхування не є боржником у зобов'язанні з відшкодування шкоди. Він сплачує страхову виплату на підставі окремого договору страхування. Тобто заподіювач шкоди залишається зобов'язаним відшкодувати завдану ним шкоду незалежно від того, було виплачене страхувальникові страхове відшкодування, чи ні.

3.5. Коли страхова сума виплачена іншому вигодонабувачу

Суброгація має місце і тоді, коли страхова сума виплачена не страхувальнику, а іншому вигодонабувачу

Законодавство України не уточнює, кому має бути виплачено страхове відшкодування, для того щоб у страховика виникло право на суброгацію. Зокрема, стаття 979 Цивільного кодексу України передбачає, що за договором страхування в разі настання страхового випадку страховик зобов'язується виплатити страхову виплату страхувальникові або іншій особі, визначеній у договорі.

Але в таких випадках треба пам'ятати, що особа, якій буде здійснена страхова виплата, повинна мати право вимоги до заподіювача шкоди. Інакше їй просто нічого буде передати страховику в порядку суброгації. Тому перед виплатою страхового відшкодування іншій, ніж страхувальник, особі, страховику треба пересвідчитись, що ця особа може належним чином підтвердити належність їй права вимоги щодо відшкодування шкоди, завданої внаслідок страхового випадку.

4. Рекомендації для ефективного використання суброгації

Суброгація в Україні є надзвичайно перспективним механізмом для страхового бізнесу. Проте особливості законодавчого регулювання та практика застосування зумовлюють необхідність певних кроків, а саме:

- вивчення характеристик потенційних вимог відшкодування шкоди, які можуть бути пов'язані зі страховим випадком. Необхідно враховувати особливості об'єкту страхування та правові характеристики вимог, які

можуть виникнути у страхувальника до третіх осіб у випадку, наприклад, знищення такого об'єкта. Як мінімум, у страхувальника повинні бути підстави для виникнення права такої вимоги (наприклад, положення договору про поставку застрахованого майна). Крім того, страхувальник повинен мати потенційну процесуальну можливість реалізовувати таке право вимоги;

- детальної регламентації зобов'язань страхувальника щодо передачі страховику всіх необхідних для реалізації суброгації документів (доказів, інформації про обставини страхового випадку, договорів із завдавачем шкоди, тощо) в договорі про страхування та правилах страхування. Недостатньо просто зафіксувати в договорі чи умовах страхування можливість суброгації (це й так передбачено законом). Необхідно встановити строки надання таких документів й інформації, їхню форму та зміст, зобов'язання надавати інформацію, необхідну страховику, протягом процедур стягнення;
- відображення чітких процедур у внутрішніх політиках страховика й умовах страхування, які б унеможливлювали виплату страхового відшкодування без отримання всіх необхідних для реалізації суброгації документів.

Дотримання таких рекомендацій дозволить страховим компаніям ефективно застосовувати суброгацію в Україні не тільки в автострахуванні, але й у масштабніших страхових угодах, наприклад, під час страхування поставок складного обладнання, машин, страхування промислових об'єктів та інших об'єктів інвестування.